

UTJECAJ DEMOGRAFSKE TRANZICIJE NA EKONOMIJU U HRVATSKOJ

Gelo, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:384603>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**UTJECAJ DEMOGRAFSKE TRANZICIJE NA
EKONOMIJU U HRVATSKOJ**

Mentor:

Prof. dr. sc., Reić Zlatan

Student:

Ana Gelo

Split, Kolovoz, 2018.

SADRŽAJ:

1.UVOD	2
2.DEMOGRAFSKA TRANZICIJA	3
2.1.Predtranzicijsko razdoblje.....	4
2.2.Tranzicijsko razdoblje (Demografska tranzicija)	4
2.3.Posttranzicijsko razdoblje	5
3.DEMOGRAFSKA TRANZICIJA U HRVATSKOJ	6
3.1.DEMOGRAFSKA TRANZICIJA I EKONOMIJA HRVATSKE	8
3.1.1. I. faza gospodarskog razvoja.....	10
3.1.2. II. Faza gospodarskog razvoja	13
3.1.3. III. faza gospodarskog razvoja	15
4.PROJEKCIJA BUDUĆNOSTI.....	23
5.ZAKLJUČAK.....	29
LITERATURA:	30
SAŽETAK	32
SUMMARY	32

1.UVOD

„Stanovništvo je skup osoba koje žive i rade na nekom dijelu Zemljine površine, skup u kojem svaka jedinka sudjeluje sa svojim posebnim obilježjima.“¹

U ovome radu će se razmatrati proces demografske tranzicije i njen utjecaj na ekonomiju i ekonomski rast na primjeru Republike Hrvatske.

Cilj ovoga rada biti će analiza ekonomije i ekonomskog rasta gledano kroz prizmu kretanja stanovništva.

U radu su korištene metode deskripcije, komparacije, analize, sinteze, dedukcije, te statističke metode.

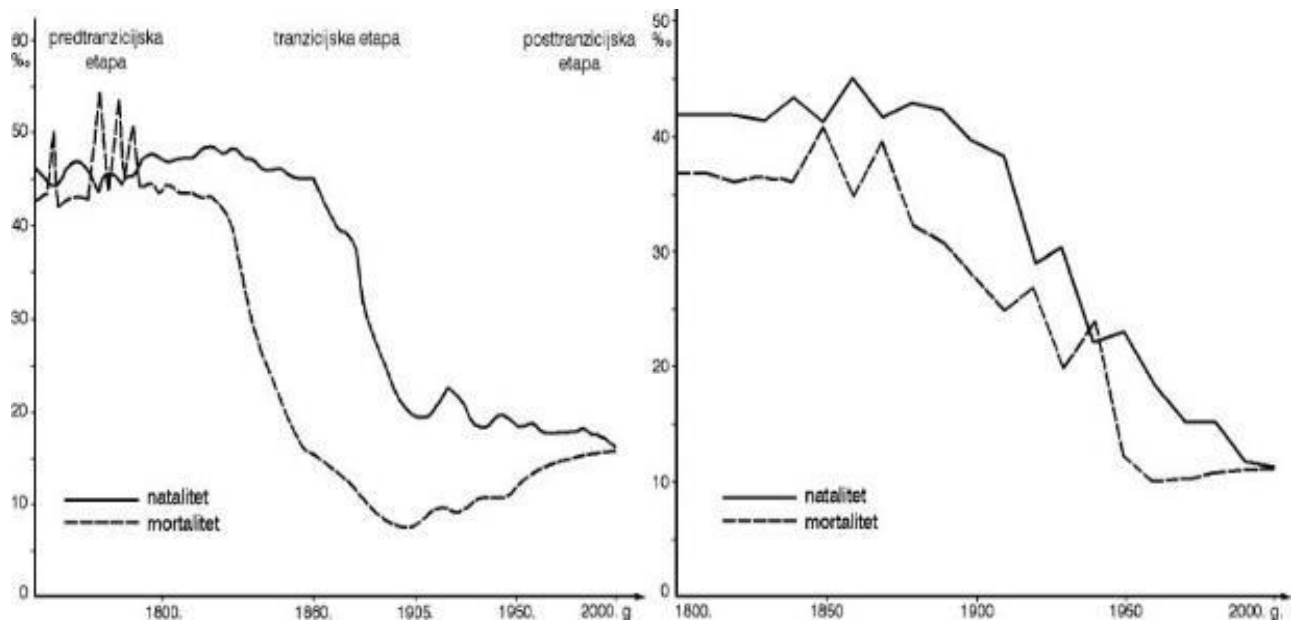
U uvodnom dijelu se upoznajemo s demografskom tranzicijom kao jednom dominantnom suvremenom teorijom o razvoju stanovništva čiji razvoj kreće još od polovice 17.stoljeća, te njenim trima etapama. Prvom predtranzicijskom etapom koju karakterizira visoka stopa i rodnosti i smrtnosti, drugom tranzicijskom etapom u kojoj dolazi do poboljšanja životnih uvjeta, produženja vijeka života te povećanja broja rođenih i posljednjom posttranzicijskom etapom u kojoj se nalazi većina razvijenih zemalja današnjice.

Dok ćemo u drugome dijelu razmatrati kretanje stanovništva Hrvatske kao bitnog dijela gospodarstva. Gledano kroz teoriju demografske tranzicije Hrvatska je već prošla prve dvije etape tog procesa i sada se nalazi u posttranzicijskoj etapi. Vidjeti ćemo sliku Hrvatske kroz različite popisne godine što će nam omogućiti uvid u statističko stanje stanovništva i ekonomije. Te ćemo vidjeti predviđanja hrvatskih znanstvenika o budućnosti demografske slike Hrvatske, što će nam pokazati i njihove stavove o Hrvatskom gospodarstvu u projektiranim godinama. U zaključku je prikazana analiza rada i najvažniji zaključci.

¹ Nejašmić, I.: Demografija stanovništvo u prostornim odnosima i procesima, Školska Knjiga, Zagreb 2005, str 14.

2.DEMOGRAFSKA TRANZICIJA

Teorija demografske tranzicije je dominantna suvremena teorija o razvoju stanovništva. Demografskom tranzicijom se smatra proces demografske promjene društva u određenom razdoblju. Poznajemo tri etape demografske tranzicije: predtranzicijska, tranzicijska i posttranzicijska etapa.

Graf 1: Demografska tranzicija: opći model zapadnoeuropskih zemalja (lijevo) i Hrvatske (desno)

Izvor: www.enciklopedija.hr

„Proces etapnog razvoja stanovništva, od kojega polazi teorija demografske tranzicije, izvodi se prvenstveno iz povijesnog iskustva razvoja stanovništva u zemljama zapadne i sjeverozapadne Europe. U procesu demografske tranzicije najprije se snizuje mortalitet, za kojim tek nakon određenoga razdoblja (koje je u nekim zemljama trajalo dulje, a u drugima kraće) dolazi do snizivanja nataliteta. Razdoblje u kojem pad mortaliteta istodobno prati snizivanje nataliteta naziva se središnja tranzicijska podetapa. Proces demografske tranzicije u razvoju stanovništva pojedinih zemalja mnogi autori bitno povezuju uz procese industrijalizacije i urbanizacije tih zemalja. Teorija demografske tranzicije važna je prije svega zato što pretpostavlja usku povezanost demografskih i društveno-ekonomskih procesa. Osnivačima teorije smatraju se Warren S. Thompson i Frank W. Notestein, u polovici XX. st., a slične je ideje zastupao Adolphe Landry početkom XX. st.“²

² www.enciklopedija.hr

2.1. Predtranzicijsko razdoblje

O ovom razdoblju nemamo mnogo zapisa. Započelo je krajem 17. stoljeća odnosno početkom 18. stoljeća. Iako nemamo mnogo podataka o ovome vremenu poznato nam je da je u tome razdoblju bila velika stopa nataliteta kao i velika stopa mortaliteta. Zbog visokog broja rođenih i umrlih prirodna stopa rasta je bila 0. Kako bi se održala ravnoteža između nataliteta i mortaliteta jedini čimbenik je bio taj da se rađa što veći broj djece. Dok su utjecaji na stopu mortaliteta bili mnogobrojni. Životni vijek stanovništva bio je kratak, veliki broj siromaštva i nedostatak hrane, razne epidemije koje su harale u to vrijeme, loši higijenski uvjeti, itd. U predtranzicijskom razdoblju poljoprivreda je bila glavni pokretač društva, većina stanovništva je radila u poljoprivredi i tako prehranjivala svoje obitelji. Nerazvijena ekonomsko-gospodarstvena djelatnost uvelike je utjecala na sliku društva toga vremena.

2.2. Tranzicijsko razdoblje (Demografska tranzicija)

Proces demografske tranzicije se smjestio na prijelazu s visokih stopa nataliteta i mortaliteta na niske stope nataliteta i mortaliteta. Svaka zemlja koja provodi preoblikovanje svoje ekonomske i gospodarske situacije susreće se s demografskom tranzicijom. Stoga je tranzicijsko razdoblje podijeljeno na tri etape tako da se u datom trenutku zna što možemo očekivati u budućnosti.

„Proces demografske tranzicije u okviru etape demografske tranzicije započinje u ranoj podetapi, najprije padom stope mortaliteta ispod predtranzicijske brojčane razine, dok natalitet/fertilitet ostaje još neko vrijeme na visokoj razini, tako da se prirodni prirast stanovništva znatno povećava. Stoga se rana podetapa često naziva podetapom demografske ekspanzije ili demografskom „eksplozijom“.³ Usporedno s društveno-ekonomskim razvojem mijenjaju se primarno uvjeti proizvodnje u smislu sve veće primjene tehničkih sredstava i tehnoloških inovacija, što uvjetuje povećanje produktivnosti rada. Potrebno je sve manje radne snage, odnosno radnih ruku, za proizvodnju iste količine proizvoda, djeca sve više prestaju biti radna snaga, proces obrazovanja obuhvaća sve više djece i mladih. Industrijski način proizvodnje zahtijeva njihov sve veći obuhvat školovanjem, sve dulje školovanje, višu razinu školovanja i općenito sve veća ulaganja roditelja u obrazovanje djece.

U centralnoj (središnjoj) tranzicijskoj podetapi započinje znatno opadanje nataliteta. Uz utjecaj sastavnica modernizacije društva, na pad nataliteta djeluje impresivan progres u području zdravstvene zaštite, novih znanstvenih medicinskih otkrića te širenje i intenzifikacija procesa obrazovanja stanovništva. To spontano dovodi do sve veće primjene tzv. kontrole rađanja, koja rezultira kvantitativno sve manjim brojem djece po jednoj ženi u fertilnoj dobi, odnosno manjim brojem djece u obitelji (smanjuje se tzv.

³ Naziv „demografska eksplozija“ ili „demografska ekspanzija“ upotrebljava se u demografskoj literaturi često kao sinonim za povećanje prirodnog prirasta stanovništva u ranoj tranzicijskoj podetapi, koji je osobito izražen u zemljama u razvoju.

totalna stopa fertiliteta). Valja napomenuti da se u demografskoj povijesti zemalja Zapadne Europe primjena suvremenih metoda kontrole rađanja („kontrola fertiliteta“) u doba kasnog 18. stoljeća, a napose u 19. stoljeću, smatrala revolucionarnim otkrićem, pa se za početno razdoblje pada nataliteta u literaturi (osobito francuskoj) rabi i pojam demografska revolucija.⁴

Značajnom padu mortaliteta zabilježenom u ranoj podetapi pridružuje se u centralnoj tranzicijskoj podetapi pad nataliteta, što uz nastavak pada mortaliteta rezultira smanjivanjem prirodnog prirasta stanovništva, čije ubrzanje smanjivanja predstavlja bitno obilježje podetape kasne tranzicije. U toj su podetapi obje sastavnice prirodne dinamike stanovništva (i mortalitet i natalitet) u padu, uz napomenu da je smanjenje nataliteta brže od smanjenja mortaliteta, pa se prirodni prirast stanovništva sve više smanjuje. Kvantitativni međuodnos stopa nataliteta i mortaliteta u kasnoj tranzicijskoj podetapi ima tendenciju njihova izjednačenja, dovođenja u ravnotežu, odnosno kreće se prema nultoj razini prirodnog prirasta (zero population growth).“⁵

2.3. Posttranzicijsko razdoblje

„Nakon završetka etape demografske tranzicije u zapadnoeuropskim zemljama slijedi treća etapa u modelu povijesnog razvoja stanovništva, etapa poslije demografske tranzicije ili posttranzicijska etapa. To je razdoblje u razvoju stanovništva koje se događa u zapadnoeuropskim zemljama u uvjetima postindustrijskog i postmodernizacijskog društva, u kojem dolaze do izražaja novi uvjeti života i rada te s time u vezi nove društvene vrednote i ideje, novi stavovi i životni ciljevi koje takvo društvo generira.

Demografske karakteristike te etape danas obilježava bitno nizak, uglavnom ispod zamjenski fertilitet, koji označava totalna (periodska) stopa fertiliteta ispod brojčane razine generacijske zamjene (ispod 2,1 djeteta), te razina mortaliteta koju određuje produženje očekivanog trajanja života, koje je tada iznosilo prosječno oko 75 godina. Razina ispod zamjenske totalne stope fertiliteta (below-replacement fertility, sub-replacement fertility) zabilježena je već u 1980-im, a osobito u 1990-im godinama⁶, i to u gotovo svim zapadnoeuropskim zemljama (osim Irske). (Council of Europe, Strasbourg, 1992., 1994., 2004.; EUROSTAT, Demographic Report 2010. i 2013.)“⁷

⁴ Francuski demograf A. Landry, otac teorije demografske revolucije kasnije nazvane teorija demografske tranzicije, prvi je spomenuo pojam demografska revolucija. Prvo djelo A. Landry-ja „Les trois théories de la population“, publicirano je u Parizu 1909. godine. Njegovo prvo cjelovito djelo „La révolution démographique: études et essais sur les problèmes de la population“, publicirano je 1934. u Parizu. Landry je taj pojam detaljno razradio u knjizi „Traité de Démographie“, Pariz 1949. Međutim, naziv demografska revolucija u demografskoj i sociološkoj literaturi uglavnom nije prihvaćen i zamijenjen je nazivom demografska tranzicija.

⁵ Rad Hrvat. akad. znan. i umjet. Razred za druš. znan. 50=516(2013) : Alica Wertheimer-Baletić: Demografska posttranzicijska etapa u zapadnoj Europi – obilježja i čimbenici (razdoblje 1960. – 2010. godine) str.125-126

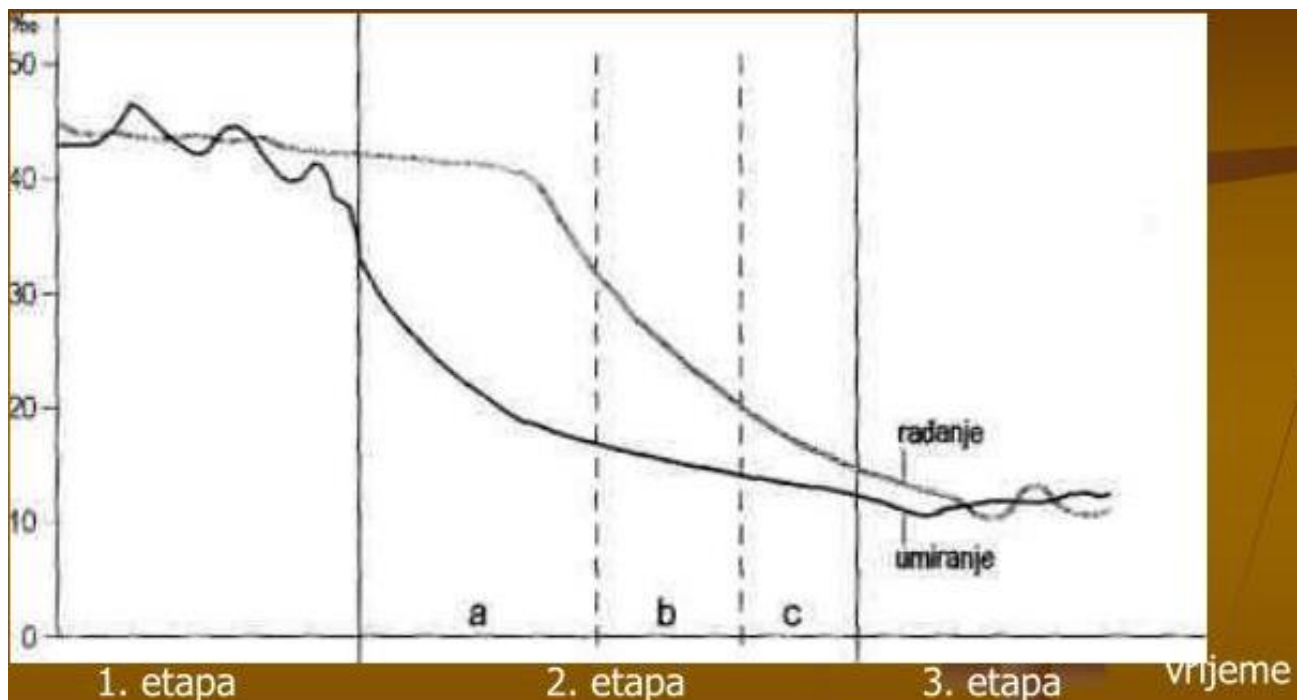
⁶ S time u vezi piše se o tzv. „najnižem-niskom fertilitetu“ u 1990-im godinama u zapadnoeuropskim zemljama (vidjeti, Kohler, Billari, Ortega (2002.), op. cit., bilješka 11; zatim, Goldstein, Sobotka and Jasilioniene, The end of „lowest-low“ fertility? Population and Development Review, no. 4/2009; također, D. Coleman (edit.) (1996.), Europe's Population in 1990s, Oxford University Press, Oxford

⁷ Rad Hrvat. akad. znan. i umjet. Razred za druš. znan. 51=525(2016) : 7-63 Alica Wertheimer-Baletić : Demografski tranzicijski procesi-kontinuitet ili diskontinuitet str.18

3.DEMOGRAFSKA TRANZICIJA U HRVATSKOJ

U Republici Hrvatskoj do 1880.godine je trajalo predtranzicijsko razdoblje. Nakon 1880.godine pa sve do 1980.godine dolazi do razdoblja demografske tranzicije. Dok 1980. nastupa postranzicijsko razdoblje.

„Demografska je tranzicija u Hrvatskoj otpočela 1880-ih godina padom općih stopa mortaliteta ispod 30 umrlih na 1000 stanovnika (petogodišnji i desetgodišnji prosjeci ove stope nikada prije nisu bili ispod 30, kao što nakon 1880., s izuzetkom ratnih godina, opća stopa mortaliteta nije bila iznad 30!), a 1930-ih, padom općih stopa nataliteta ispod 30 živorođenih na 1000 stanovnika (petogodišnji i desetgodišnji prosjeci opće stope nataliteta, uglavnom, su stagnirali na značajno većoj razini od 30 živorođenih na 1000 stanovnika do 1930. godine, kao što nakon te godine strmo padaju, čak su i u vrijeme „baby booma“ znatno ispod te „granice“), ušli smo u središnju podetapu demografske tranzicije, s početkom usporavanja (do tada visoke) stope prirodnoga prirasta i završetkom dominirajuće mlade dobne strukture, a pripremom za ubrzano demografsko starenje, koje će otpočeti 1950-ih godina sa završetkom tranzicije mortaliteta (opća stopa mortaliteta ispod 15 umrlih na 1000 stanovnika), a naglo ubrzati 1980-ih kada je završila i tranzicija nataliteta (opća stopa ispod 15 živorođenih na 1000 stanovnika)!“⁸

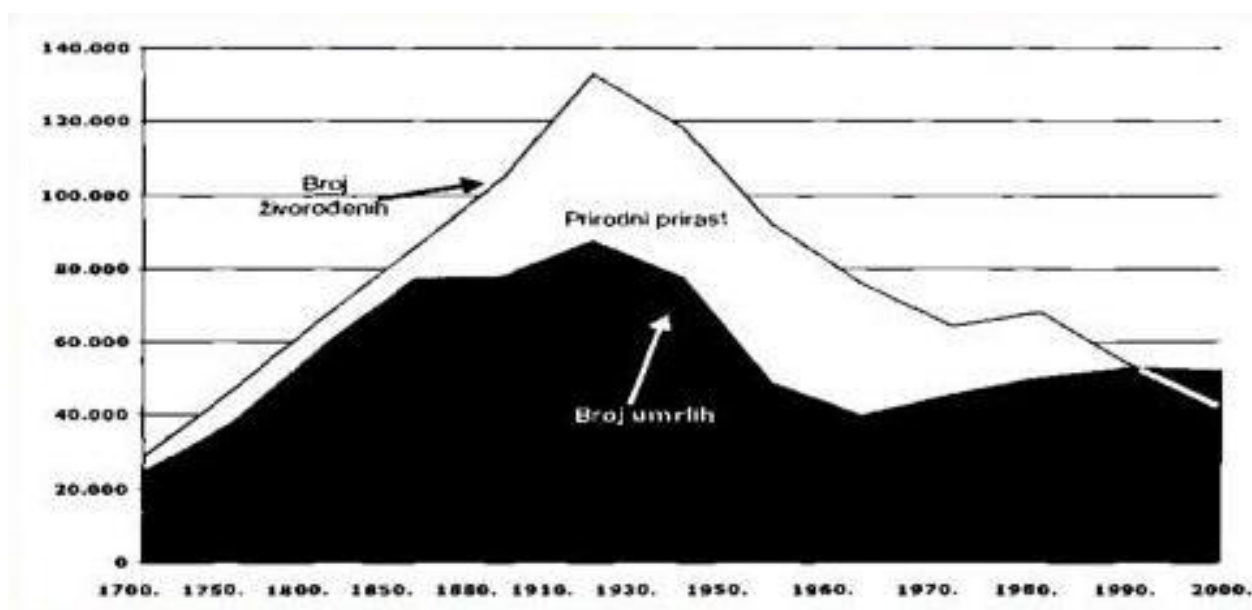

Slika 2: Troetajni model razvitka stanovništva prema teoriji demografske tranzicije

Izvor: Nejašmić, I: Demografija, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str.54

⁸ Gelo, J: Neke specifičnosti demografske tranzicije u Hrvatskoj

Stanovništvo nije samo dio gospodarskog razvoja nego je i bitni dio razvoja svake zemlje. Stoga i sliku ekonomske situacije Republike Hrvatske ne možemo gledati bez da se osvrnemo na kretanje stanovništva i njegovu funkciju u društvu. Svoju bitnost stanovništvo pokazuje samim time što se javlja u ulozi i proizvođača i potrošača. Tijekom dugog povijesnog razvoja brojnost stanovništva i radne snage bili su dominantni činitelji rasta proizvodnje zbog toga što je kapital uvijek bio ograničeni faktor ekonomskog razvoja. Stanovništvo na gospodarski razvoj utječe svojim kvantitativnim i kvalitativnim obilježjima. S razvojem znanosti i njenim prihvaćanjem u društvu sve se više cijene kvalitativni faktori poput kvalitetne i obrazovane radne snage, njene stručnosti i iskustva te vještina u izvršavanju obaveza. Druga uloga stanovništva je u privrednom razvoju. Podmirenje ljudskih potreba je oduvijek bilo i biti će smisao i svrha gospodarske aktivnosti.

Slika3: Broj živorođenih i umrlih i prirodni prirast u Hrvatskoj od 1700. do 2000.godine

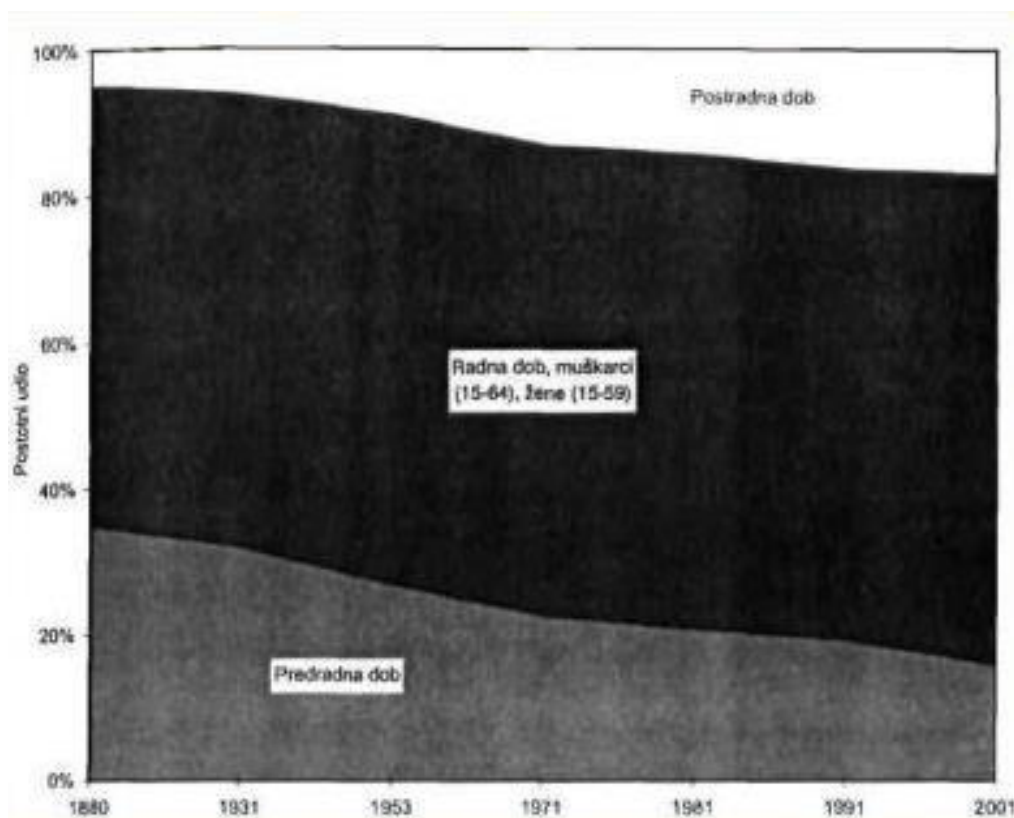
Izvor: Družić, I.: Hrvatski gospodarski razvoj, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Politička kultura, Zagreb, 2003. str.38

Do kraja 19. stoljeća stope nataliteta i mortaliteta bile su visoke. Nakon Drugog svjetskog rata zabilježeno je povećanje stope natalitet, dolazi do takozvanog „baby boom-a“. Nakon Domovinskog rata i na pragu novog tisućljeća prirodni prirast se kreće silaznom putanjom, što se nastavlja do današnjih dana i očekuje se u budućnosti nastavak takvoga trenda.

3.1.DEMOGRAFSKA TRANZICIJA I EKONOMIJA HRVATSKE

„Radna snaga određuje smjer i tempo razvoja privrede. Na taj se način stvaraju manje ili više poželjni uvjeti za život na nekom teritoriju, bilo da je riječ o općini, županiji ili državi. Stanovništvo se iz godine u godinu mijenja pod utjecajem različitih čimbenika. Promjene mogu biti brojčane, ukoliko broj stanovnika raste ili pada, a isto tako može biti i promjena u samoj strukturi. Te su dvije promjene najčešće u međuzavisnosti. Između godina 1900. i 2001. povećanje broja rezidencijalnog stanovništva Hrvatske bilo je 32,97 %. Godišnja je stopa rasta iznosila 3,4 (‰), a apsolutni (prosječni) broj godišnjeg porasta 10.424 osobe (ili ukupno u 100 godina 1.042.375 stanovnika).^{9,10}

Na slici je preko grafikona predložen kontinuirani pad predradne dobi, odnosno djece do 15 godina čemu je dovelo sve manji broj novorođenčadi. Te pad stanovništva radne dobi, a porast postradnog odnosno starog stanovništva čije su tendencije rasta neminovne.

Slika 4:Struktura hrvatskog stanovništva po radno-demografskim obilježjima za odabrane popisne godine

Izvor:Družić, I.: Hrvatski gospodarski razvoj, Ekonomski fakultet sveučilišta u Zagrebu i Politička kultura, Zagreb, 2003., str.49.

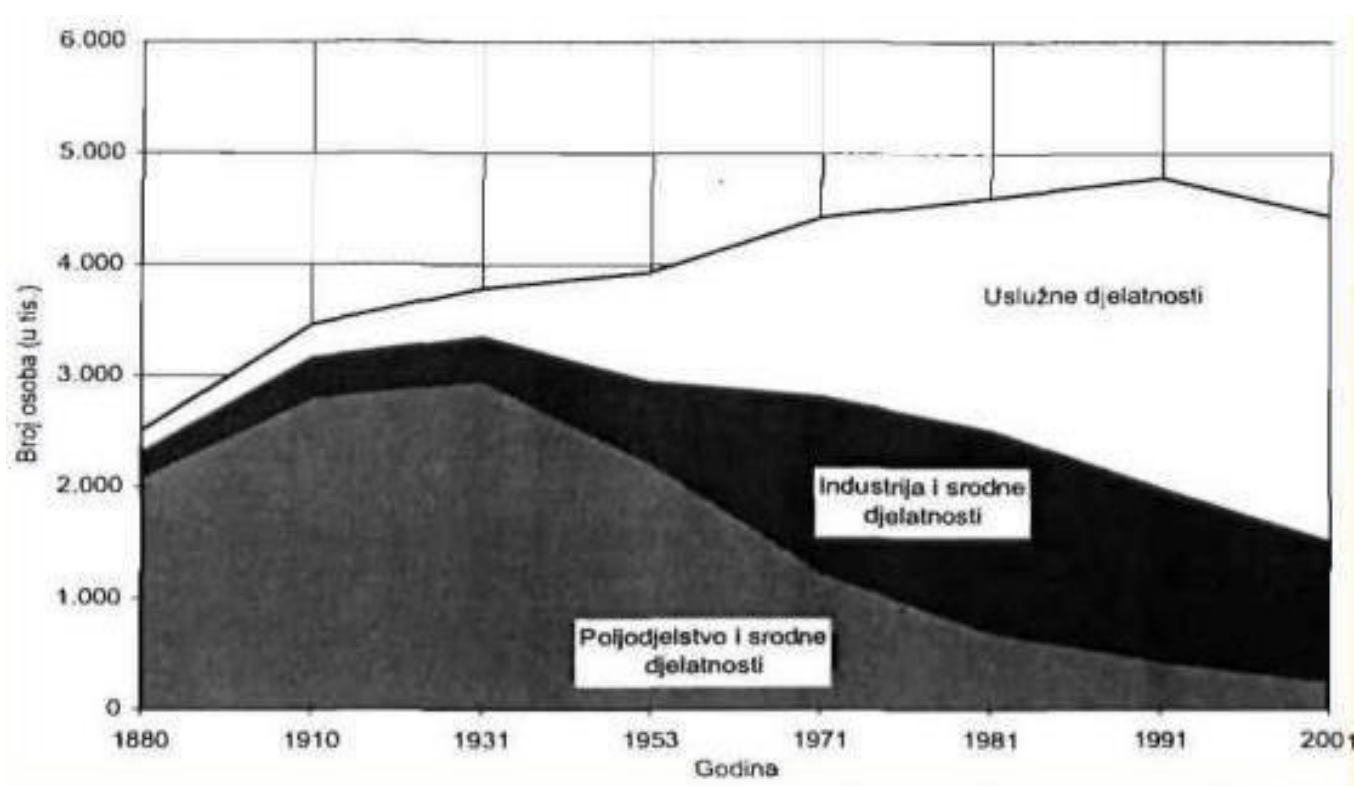
⁹ Gelo, J., Akrap, A., Čipin, I.: Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske (bilanca 20.stoljeća), Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb, 2005., str. 20.

¹⁰ Dr. sc. Lamza Maronić M., Tokić I., mag. oec: Utjecaj demografskih čimbenika na društveno – ekonomski razvoj Hrvatske, str 264.

Hrvatsko stanovništvo dijeli se u 3 osnovne skupine djelatnosti: Poljoprivreda, industrija i usluge.

Prva faza gospodarskog razvoja Hrvatske bila je faza dominacije agrarnog društva(1880.-1931.), u drugoj fazi nastupa prijelaz u industrijsko društvo, te postupni razvoj usluga(1950—1980.) da bi u trećoj fazi (od 1981.godine do danas) došlo do nestajanja agrarnog stanovništva, opadanja udjela stanovništva u industrijskoj djelatnosti te dominacije stanovništva u uslužnim djelatnostima.

Na slici je grafički prikaz udjela određenih djelatnosti tijekom odabranih popisnih godina.

Slika5:Hrvatsko stanovništvo po djelatnosti u odabranim godinama popisa stanovništva

Družić, I.: Hrvatski gospodarski razvoj, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Politička kultura, Zagreb, 2003, str. 50

3.1.1. I. faza gospodarskog razvoja

Kao i u svijetu tako i u Hrvatskoj u ovom vremenskom periodu potkraj 19.stoljeća i počecima 20. stoljeća nema mnogo zapisa. Hrvatska kao samostalna cjelina u tom razdoblju nije postojala, njene su pokrajine (Sjeverna Hrvatska, Istra i Dalmacija) bile pod Habsburškom monarhijom do njenog raspadanja potkraj Prvog svjetskog rata 1918.godine. Zastupljenost ruralnog stanovništva i dominacija agrarnog gospodarstva bila je slika toga vremena.

Do druge polovice 19.stoljeća nastupa obrtničko-manufakturno razdoblje. Uz dominaciju primarnog sektora, otvaraju se prve manufakture, grade se prve ceste, a već tada Hrvatska zaostaje u odnosu na razvijene zemlje. Potom od sredine 19.stoljeća pa do kraja Prvog svjetskog rata u Hrvatskoj nastupa industrijsko željezničko razdoblje. Nastaju prvi industrijski pogoni(100godina nakon razvijenih zemalja), izvoz jeftine sirovine i jeftine radne snage, izgrađuju se željeznička pruga (Budimpešta-Zagreb-Rijeka), mali broj obrazovanog stanovništva, te začetci turizma.

U razdoblju između dva svjetska rata dolazi do sveukupne stagnacije, česte su krize i industrija se razvija usporeno. Dolazi do emigracija zbog agrarne prenaseljenosti i nemogućnosti zapošljavanja u sekundarnim djelatnostima. Unatoč svemu u tom razdoblju je Zagreb vodeće industrijsko i kulturno središte Kraljevine Jugoslavije.

Osim prirodnih promjena stanovništva, na gospodarstvo su utjecaj imala i mehanička kretanja. U tom periodu su bila česta iseljavanja radno sposobnog stanovništva preko oceana posebice u Ameriku, Australiju i Novi Zeland.

„Dokumentarnu osnovu za navedeno periodiziranje razvojnih takova tranzicije stanovništva Hrvatske pružaju rekonstruirani vremenski nizovi relevantnih demografsko-statističkih pokazatelja, iz sklopa prirodnih komponenata sustava demoreprodukcije. Stoga ćemo ovdje za petogodišnja/ /desetogodišnja razdoblja između 1880. i 1940. obratiti pažnju na kretanje nekih bitnih pokazatelja — kao što su razina smrtnosti stanovništva i napose razina smrtnosti dojenčadi, u međuodnosu s razinom rodnošću stanovništva. O tome pruža odgovarajuće podatke tablica 1 (prema tabelarnim pregledima koje donosi Gelo).“¹¹

¹¹ Karaman, I.: Počeci tranzicija stanovništva u Hrvatskoj i njihova socioekonomska osnova do 1918.godine, izvorni znanstveni rad, sociologija sela 24 (91/94) 63—78 (1986) članci

Tablica 1: Smrtnost i rodnost stanovništva na prostoru Hrvatske, 1880-1940.

Kretanje smrtnosti stanovništva		Kretanje smrtnosti dojenčadi		Kretanje rodnosti stanovništva	
Razdoblje	Opća stopa mortaliteta	Razdoblje	Stopa mortaliteta dojenčadi	Razdoblje	Opća stopa nataliteta
1881—1885	29,99			1881—1885	42,92
1886—1890	29,64	1880—1889	207	1886—1890	42,64
1891—1895	31,77			1891—1895	41,63
1896—1900	28,75	1890—1899	213	1896—1900	40,34
1901—1905	27,05			1901—1905	38,99
1906—1910	25,25	1900—1909	209	1906—1910	39,46
1911—1914	24,35	1910—1914	210	1911—1914	37,14
1915—1918	30,62	1915—1919	?	1915—1918	22,53
1919—1925	22,81			1919—1925	34,70
1926—1930	20,94	1920—1929	198	1926—1930	30,95
1931—1935	18,15			1931—1935	29,01
1936—1940	16,15	1930—1939	177	1936—1940	24,62

Izvor: Jakov Gelo. Promjena demografskih karakteristika SR Hrvatske od 1780. do 1980.godine, Zagreb, 1982.godine, (doktorska disertacija)

„Pri znanstvenoj analizi kretanja stanovništva Hrvatske do prvoga svjetskog rata (tj. do raspada habsburške državne tvorevine) potrebno je - s gledišta društveno povijesnih uvjeta demo reproduksijske aktivnosti ljudi — razvojne tokove u sklopu pojedinih pokrajina razmatrati kao zasebne teritorijalne cjeline.“¹²

U tablici ćemo usporediti međuodnos kretanja smrtnosti i rodnosti stanovništva od 1881.godine do početka Prvog svjetskog rata 1914.godine u trima hrvatskim pokrajinama.

„Iz navedenih podataka može se jasno uočiti, kako potkraj 19. stoljeća i na početku 20. razvojni tokovi smrtnosti i rodnosti stanovništva u pojedinim hrvatskim pokrajinama iskazuju veoma različita obilježja inicijalnih tranzicijskih fenomena. Tako se npr. kod kretanja mortaliteta i kretanja nataliteta od 1880. do 1914. u sjevernoj Hrvatskoj javlja znatno drukčija razina, negoli na dalmatinskome i istarskom području; ali, naročito je pritom od važnosti raznovrsnost dinamičkih značajki u pogledu tranzicijske promjene ovih dviju temeljnih prirodnih komponenti demo reprodukcije.

¹² Karaman, I.: Počeci tranzicija stanovništva u Hrvatskoj i njihova socioekonomska osnova do 1918.godine, izvorni znanstveni rad, sociologija sela 24 (91/94) 63—78 (1986) članci str.72.

Na civilnom i vojnom teritoriju sjeverne Hrvatske u desetljećima koja prethode 1880. tradicionalna razina smrtnosti stanovništva kretala se uglavnom između 35-40‰; zbog toga, postupni ali neprestani pad stope mortaliteta već od posljednjih desetljeća 19. stoljeća ovdje nesumnjivo svjedoči o prisutnosti inicijalnih fenomena procesa tranzicije. Naprotiv, na teritoriju Dalmacije i Istre kretala se u tradicionalnom sustavu demo reprodukcija razine smrtnosti stanovništva između 25—30‰; stoga tek pad stope mortaliteta ispod takve razine, što se očituje oko 1910 (tj. u godinama uoči prvoga svjetskog rata, možemo ovdje smatrati inicijalnim fenomenom s tranzicijskim obilježjima.

U skladu s tim, kretanje stope nataliteta u našim jadranskim pokrajinama sve do prvoga svjetskog rata oscilira oko tradicionalne razine, dok se u krajevima sjeverne Hrvatske ipak već na prijelazu stoljeća zapaža stanovito ograničavanje opsega rodnosti stanovništva.“¹³

Tablica 2. Smrtnost i rodnost u hrvatskim pokrajinama, 1881.-1914.

Razdoblje	Sjeverna Hrvatska		Dalmacija		Istra	
	Stopa mortaliteta	Stopa nataliteta	Stopa mortaliteta	Stopa nataliteta	Stopa mortaliteta	Stopa nataliteta
1881—1885	31,45	44,42	23,86	38,49	29,20	37,57
1886—1890	30,37	44,14	26,89	38,26	28,28	37,00
1891—1895	33,68	42,40	25,10	40,06	27,14	36,99
1896—1900	29,71	40,86	25,64	39,10	25,89	37,71
1901—1905	27,36	39,19	26,37	37,08	25,37	37,18
1906—1910	26,08	39,54	22,69	39,12	22,75	39,43
1911—1914	25,20	36,99	22,0	38,41	21,43	35,79

Izvor: Jakov Gelo. Promjena demografskih karakteristika SR Hrvatske od 1780. do 1980.godine, Zagreb, 1982.godine, (doktorska disertacija)

¹³ Karaman, I.: Počeci tranzicija stanovništva u Hrvatskoj i njihova socioekonomska osnova do 1918.godine, izvorni znanstveni rad, sociologija sela 24 (91/94) 63—78 (1986) članci str.72

3.1.2. II. Faza gospodarskog razvoja

U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata pa do 80.-ih godina 20.stoljeća dolazi do najveće zastupljenosti i razvijenosti industrije. Zbog zaposlenja u industrijskim djelatnostima dolazi do deruralizacija, te do urbanizacije i elektrifikacije. Sve veći broj stanovništva se obrazuje, završavaju osnovne te srednje škole stječući potrebno znanje i stručnu spremnu za određena zanimanja.

Od 1952. do 1980. godine je bilo razvojno najuspješnije razdoblje 20.stoljeća. Prosječna god. stopa rasta BDP-a iznosila je 6,7%; a stopa rasta BDP-a per capita iznosila je 6,1%. Stopa rasta stanovništva iznosila je 5,7‰. Prosječna god. stopa zaposlenosti bila je oko 4%. Proizvodnost rada, mjerena veličinom BDP-a po zaposlenom raste po stopi od 2,6%. Razdoblje niske inflacije, s prosječnom godišnjom stopom od 12,6 %. Pokrivenost uvoza izvozom od 80%.

RAZLIKUJEMO 3 RAZDOBLJA:

1. 1952-1964.godine- “zlatno doba samoupravljanja”
2. 1965-1971. godine- međurazdoblje “ekonomske liberalizacije i političke demokratizacije”
3. 1972-1987.godine- “policentrični etatizam ili dogovorena ekonomija”

1981-1985.godine dolazi do trenda usporavanja ekonomske aktivnosti, poboljšanja vanjsko-trgovinske bilance, postupan porasta inflacije. U tom razdoblju se pokušalo intenzivno razraditi i implementirati stabilizacijski program.

U razdoblju od 1986. do 1990.godine događa se gospodarski krah, hiperinflacija (preko 100% godišnje) čemu je uzrok bio “upad” u monetarni sustav (ilegalno tiskanje novca u Beogradu).

Ubrzani rast od 1950-1980.godine imao je i oportunitetne troškove. Strelovita deagregacija je izazvala sektorsku neravnotežu, kao posljedica ekstenzivnog rasta investicija i zaposlenosti nastaju oportunitetni troškovi u kvaliteti rasta, dok je ekstenzivni ekonomski rast imao za posljedicu spor rast proizvodnosti faktora.

60.-ih godina 20.stoljeća dolazi do masovnog razvoja turizma, diljem Jadrana se otvaraju razna ljetovališta, posebice radnička ljetovališta. Tih godina još jedna bitna karakteristika su ponovne emigracije radno aktivnog stanovništva. Kako ti biva u ratu i nakon njega dolazi do značajnih emigracija stanovništva, a po završetku Drugog svjetskog rata došlo je i do pojave političkih emigranata koji su bili neistomišljenici s novom vlašću nad Hrvatskom. (Hrvatska se od 1945.godine nalazi u sastavu Jugoslavije, te samim time do 1991.godine se hrvatsko gospodarstvo nalazi u socijalističkom razdoblju). No nakon rata, a posebice 60.-ih mnogi muškarci odlaze u Njemačku i ostale zemlje Zapadne Europe na privremeni rad.

Tablica 3: Ukupan broj stanovnika u Hrvatskoj u popisima stanovništva (od 1948. do 2001.godine)

Godina popisa	Ukupan broj stanovnika		
	Ukupno	od toga	
		u zemlji	u inozemstvu
1948.	3,779.858	3,779.858	
1953.	3,936.022	3,936.022	
1961.	4,159.696	4,159.696	
1971.	4,426.221	4,169.887	256.514
1981.	4.601.469	4,391.139	210.330
1991.	4,784.265	4,499.049	285.216
2001.*	4,492.049	4,200.214	291.835
-	-	-	-
2001.**	4,437.460	4,211.309***	226.151

Izvor: DZS Republike Hrvatske

U popisima 1948., 1953. i 1961. godine osobe na radu u inozemstvu nisu popisane.

* Ukupan broj stanovnika u popisu 2001. izračunat je prema istoj definiciji («de iure» stanovništvo) kao i u popisu 1991. godine.

** Ukupan broj stanovnika prema modificiranoj definiciji ukupnog stanovništva (de facto), u popisu 2001. godine, tj. prema definiciji «uobičajeno boravište» (usual residence).

*** Na stanovništvo «u zemlji» 2001. g. (4,200.214) dodate su izbjeglice (8.843) i privremeno prisutno stanovništvo (2.252), što zajedno daje 4,211.309 (ukupno «u zemlji»).

„Podaci u tablici pokazuju u drugoj polovici 20. stoljeća stalno usporavanje stope godišnjeg porasta stanovništva. Između 1948. i 1953. ona je iznosila prosječno godišnje 0,8%, između 1981. i 1991. 0,4%, a između 1991. i 2001. (prema računu na temelju iste popisne definicije ukupnog stanovništva iz 1991. godine), iznosila je –0,61%, što znači da je zabilježeno smanjenje ukupnog broja stanovnika Hrvatske.

Usporedba osnovnih podataka o ukupnom broju stanovnika u dva posljednja popisa – u popisu 1991. i u popisu 2001. godine - pokazuje sljedeće: U 1991. ukupan je broj stanovnika Hrvatske iznosio 4.784.265, a u 2001. godini (prema novoj koncepciji popisa) 4.437.460. Iako podaci nisu posve usporedivi zbog razlike u popisnoj koncepciji, tj. u definiciji ukupnog broja stanovnika u tim popisima, oni pokazuju smanjenje broja stanovnika za ukupno oko 346.805 ili 7,2%, dakle indiciraju ukupnu depopulaciju.

Ako se, međutim, u popisu 2001. primijeni popisna definicija ukupnog broja stanovnika iz popisa 1991. godine (definicija «de iure»), Hrvatska bi u 2001. godini, prema službenim podacima, imala 4,492.049 stanovnika, što znači da se ukupan broj

stanovnika u tom među popisnom razdoblju stvarno smanjio za ukupno 292.216 ili za 6,1%. Taj je podatak demografski relevantan, analitički usporediv i statistički reprezentativan. Instruktivno je, nadalje, izračunati promjenu ukupnog broja stanovnika u Hrvatskoj na temelju popisne kategorije «stanovništvo u zemlji», koja kao takva postoji u oba navedena popisa (i 1991. i 2001. godine) i statistički je usporediva. Tada proizlazi da se ukupan broj stanovnika Hrvatske «u zemlji» smanjio nešto više, tj. s 4,499.049 na 4,200.214, ili ukupno za 298.835 (odnosno za 6,6%).

Prema tome, rezultati popisa stanovništva 2001. godine potvrdili su procjene da se u 1990-im godinama u Hrvatskoj odvijao proces ukupne depopulacije i to na razini cijele zemlje. Pri tome valja podvući da je razdoblje 1991.-2001. godine prvo među popisno razdoblje nakon Drugoga svjetskog rata u kojem je u Hrvatskoj zabilježena ukupna depopulacija, smanjenje ukupnog broja stanovnika.¹⁴

3.1.3. III. faza gospodarskog razvoja

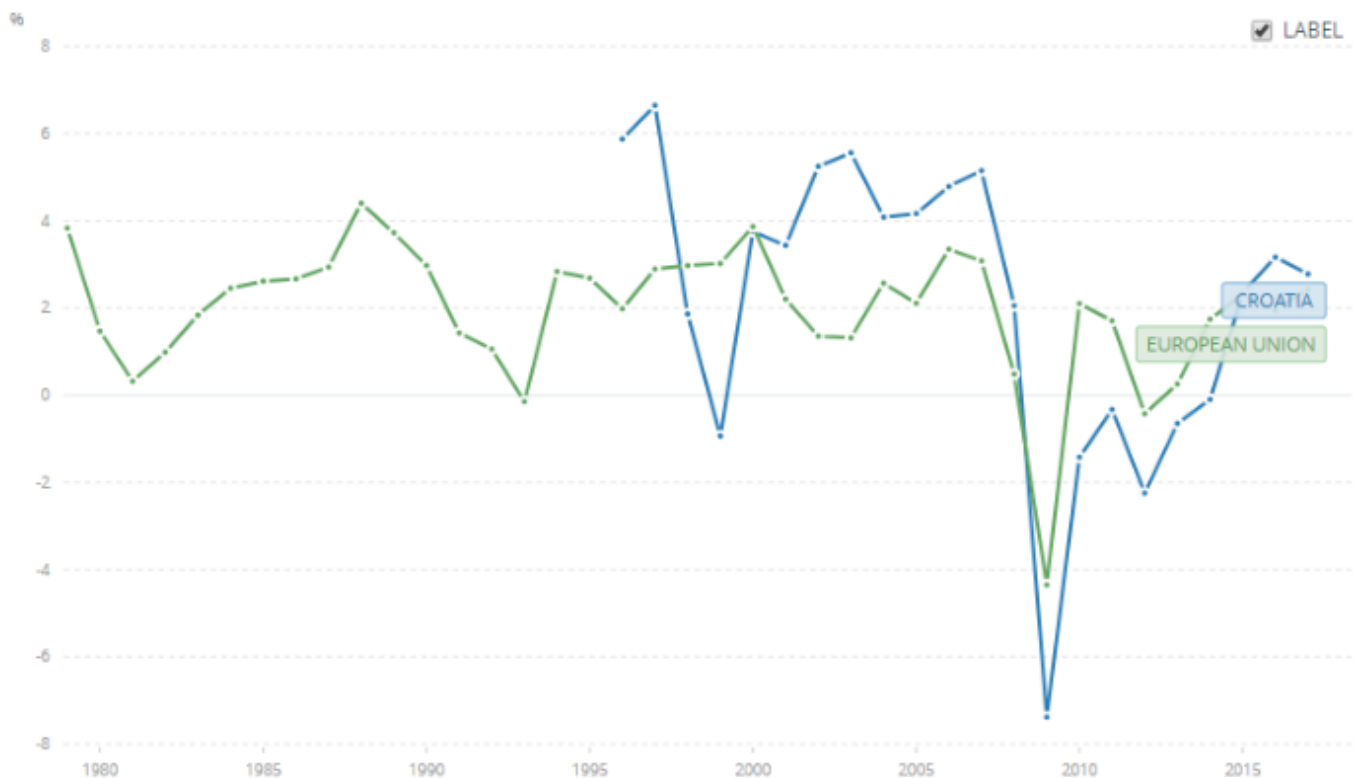
Nakon 1980. godine dolazi do naglih promjena nakon 30 razvojno najuspješnijeg razdoblja.

Kriza 80.-ih godina 20.stoljeća nastupa zbog zanemarivanja poljoprivrede, slabe konkurentnosti industrije na međunarodnom tržištu, promašenih investicija i viška rada. Kriza se događa istovremeno s krizom socijalizma.

1981-1990.g. prosječna godišnja stopa rasta je negativna i iznosi -0,75%; BDP per capita bilježi pad po negativnim stopama za više od 1% godišnje. Razdoblje pokušaja implementacije stabilizacijskog programa. Prosječna god. stopa inflacije bila je približno 150%. Pokrivenost uvoza izvozom prosječno je iznosio više od 80%. Zaposlenost umjereno raste u gotovo cijelom razdoblju s prosječnim godišnjim povećanjem od oko 1%. Proizvodnost rada pada po prosječnoj godišnjoj stopi od približno – 2%.

U grafu ćemo vidjeti usporedbu Hrvatske i Europske Unije prema godišnjoj stopi rasta BDP-a u razdoblju od 1980.godine pa do danas. Odnosno u grafu je rast BDP-a Hrvatske prikazan tek od 1996.godine.

¹⁴ Wertheimer-Baletić, A.; Demografija Hrvatske - aktualni demografski procesi, str. 95-116, str 102

Slika 6:Godišnji rast BDP Hrvatske i Europske unije od 1980. do danas

Izvor: <https://data.worldbank.org>

Od 1990.-ih pa do danas Hrvatsko gospodarstvo se nalazi u tranzicijskom razdoblju. Dolazi do prijelaza gospodarstva iz socijalističkog planskog gospodarstva na otvorene tržište. Velikosrpskom agresijom na Hrvatsku, hrvatskom gospodarstvu su nanesene veliki štete koje su ostavile znatne posljedice i godinama nakon završetka agresije. Gubitak nekadašnjeg jugoslavenkog tržišta i sveukupno stradanje gospodarstva doveli su do porasta broja nezaposlenosti, odljeva stručnjaka, opće stagnacije i pada životnog standarda i porasta broja umirovljenika. Velikosrpska agresija nije imala snažan razoran utjecaj samo na gospodarstvo Hrvatske već i na njegovo stanovništvo. Pogibelju i nestankom mladića u radno najboljim sposobnim godinama doveli su do pada ponude proizvodnih faktora što će se velike ogledati u kasnijim godinama.

Nakon Domovinskog rata nastupili su mnogi procesi privatizacija koji su bili neučinkovito provedeni što je dovelo do zaostajanja razvoja Hrvatske unutar skupine tranzicijskih zemalja.

1991-2000.godine prosječna godišnja stopa rasta bila je negativna i iznosila je oko –1%. Stopa rasta zaposlenosti je također bila negativna od prosječno 2,76% godišnje. Dok je prosječna stopa inflacije iznosila 93%, a pokrivenost izvoza uvozom je pala na oko 50% dok se istodobno inozemni dug udvostručio.

Razlikujemo dva podrazdoblja:

1. Razdoblje od 1991. do 1995.godine. – razdoblje glavnih ratnih zbivanja, negativna prosječna stopa rasta prelazi –6%,. Negativna stopa zaposlenosti prosječno prelazi –6% godišnje, stopa inflacije bila je viša od 500% godišnje, pokrivenost uvoza izvozom bila je na prosječnoj godišnjoj razini od 90% (“tihe sankcije”).
2. Razdoblje od 1996. do 2000.godine – osim 1999.godine. sve ostale godine pokazuju pozitivne stope rasta BDP-a tako da se prosječna godišnja stopa inflacije kretala do 5%. Uspjesi antiinflacijske politike svoje izvorište imaju u politici “tvrdih budžetskih ograničenja” kojima su reducirani i ograničeni proračunski izdatci. Negativna prosječna godišnja stopa rasta zaposlenosti cca –0,65%. Dolazi do promjena u strukturi BDP-a u kojoj kontinuirano pada udjel realnog sektora, a raste udio financijskog sektora i financijskih agregata. Pokrivenost uvoza izvozom nešto je viša od 50%.

U prvoj polovici 1990-ih bitno je sporiji pad BDP-a po zaposlenom od pada volumena BDP-a.

U drugoj polovici 1990-ih stabilizacijski projekt se proglašava spektakularnim uspjehom jer je indeks maloprodajnih cijena kao mjera inflacije, već u prvoj godini provođenja smanjen s mjesečne stope koja je iznosila 40% na godinu na godišnju stopu inflacije od 1%.

Stanovništvo Hrvatske se nalazi u posttranzicijskoj etapi razvoja čija su glavna obilježja opadajuća reprodukcija stanovništva, proces ukupne depopulacije te starenje stanovništva. Do izraženije tendencije smanjivanja nataliteta dolazi nakon Drugog svjetskog rata.

Tablica 4: Prirodno kretanje stanovništva u Hrvatskoj (1950.-1990.)

Godina	Broj živorođenih	Broj umrlih	Prirodni prirast	Stope (na 1000 stanovnika)		
				nataliteta	mortaliteta	prirodnoga prirasta
1950.	95.560	47.292	48.268	24,8	12,3	12,5
1955.	88.657	42.035	46.662	22,1	10,5	11,6
1960.	76.156	41.361	34.795	18,4	10,0	8,9
1965.	71.186	39.936	31.250	16,7	9,4	7,3
1970.	61.103	44.147	16.956	13,9	10,1	3,8
1975.	67.016	45.640	21.376	14,9	10,1	4,8
1980.	68.220	50.100	18.120	14,9	10,9	4,0
1985.	63.170	52.673	10.497	13,5	11,2	2,3
1990.	55.409	52.192	3217	11,7	11,0	0,7

Izvor: Knjige Demografske statistike, Priopćenja Državnog zavoda za statistiku, Zagreb

Prema Tablici 4, ukupan broj živorođene djece u Hrvatskoj se smanjio za 42,0% između 1950. i 1990. dok se broj umrlih povećao za 10,4%. Prirodni prirast stanovništva se smanjio za više od 15 puta odnosno, sa 48.268 na 3217, a stopa nataliteta je smanjena sa 24,8 na 11,7 promila.

Postoji nekoliko općih čimbenika koji su utjecali na smanjivanje mortaliteta i nataliteta u Hrvatskoj, ali i u drugim zemljama koje su prolazile kroz proces demografske tranzicije. Uglavnom se radi čimbenicima vezanim za industrijalizaciju, urbanizaciju, širenje obrazovanja, bolja zdravstvena zaštita, itd. Sve je to radikalno mijenjalo uvjete života i rada obitelji.

Također postoje čimbenici koji su, u odnosu na druge europske zemlje, specifični samo za Hrvatsku, a koji su djelovali na ubrzano smanjenje nataliteta. To su:¹⁵

1. Iseljavanje mladih ljudi, koje s manjim oscilacijama traje već duže od jednog stoljeća.
2. Gubitci u dva svjetska rata, naročito u Drugom svjetskom ratu te njihove posljedice na strukturu stanovništva prema starosti i spolu.
3. Model industrijalizacije s naglaskom na tešku industriju i koncentracija industrije u velikim gradskim aglomeracijama uz istodobno zaostajanje investicija za gradsku infrastrukturu
4. Agrarna politika, koja nije poticala mlade da ostanu na selu i u poljoprivredi nego je svojim mjerama poticala njihov odlazak.
5. Ne postojanje populacijske politike ni u jednoj varijanti; ne postojanje mjera poticanja nataliteta ni gospodarskih mjera koje bi destimulirale odlazak mladih u inozemstvo.

Od 1991.-2003. U Hrvatskoj se javlja depopulacija na koju je djelovao još jedan specifični čimbenik, velikosrpska ratna agresija na Hrvatsku. Rat je već u prvoj polovici 90-ih godina 20.stoljeća pogoršao demografsko stanje u svim dinamičkim komponentama I za reprodukciju stanovništva relevantnim strukturama. Opća stopa nataliteta je smanjena ispod 10 promila, a stopa mortaliteta je povećana.

¹⁵ Wertheimer-Baletić, A., 2004. Depopulacija i starenje stanovništva-temeljni demografski procesi u Hrvatskoj. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Tablica 5: Prirodno kretanje stanovništva u Hrvatskoj (1991.-2003.)

Godina	Broj živorođenih	Broj umrlih	Prirodni pad	Stope (na 1000 stanovnika)		
				nataliteta	mortaliteta	prirodnoga pada
1991.	52.289	54.832	-3003	10,8	11,4	-0,6
1992.	46.970	51.800	-4830	9,8	10,8	-1
1993.	48.535	50.846	2311	10,8	11,4	-0,6
1994.	48.584	49.482	-898	10,8	11	-0,2
1995.	50.182	50.536	-354	11,2	11,3	-0,1
1996.	53.811	50.636	3175	12	11,3	0,7
1997.	55.501	51.964	3537	12,1	11,7	0,4
1998.*	47.068	52.511	-5243	11,2	12,5	-1,3
1999.*	45.179	51.953	-6774	10,7	12,3	-1,6
2000.*	43.746	50.246	-6500	10	11,5	-1,5
2001.*	40.993	49.552	-8559	9,2	11,2	-2
2002.*	40.094	50.569	-10.475	9	11,4	-2,4
2003.*	39.668	52.575	-12.907	8,9	11,8	-2,9

*od 1998.podaci za živorođene I umrle odnose se samo na te događaje “u zemlji”, dok se do 1998.iskazivao ukupan broj živorođenih I umrlih (“u zemlji” I “u inozemstvu”).

Izvor: statistički ljetopisi Hrvatske I Priopćenja Državnog zavoda za statistiku, Zagreb.

Proces ukupne depopulacije je temeljni reprodukcijski proces koji obilježava demografske promjene u Hrvatskoj. Proces ukupne depopulacije Hrvatske je imao tri faze:¹⁶

1. Ukupan broj stanovnika počinje opadati isključivo zbog iseljavanja (emigracijom inducirana ukupna depopulacija), dok prirodni prirast stanovništva još uvijek pozitivan.
2. Proces ukupne depopulacije se pojačava pod primarnim utjecajem nastale prirodne depopulacije.
3. Zajedničkim djelovanjem negativnog migracijskog salda (emigracijske depopulacije i prirodne depopulacije) nastavlja se proces ukupne depopulacije uz intenzivnije starenje stanovništva.

¹⁶ Wertheimer-Baletić, A.,2004. Depopulacija i starenje stanovništva-temeljni demografski procesi u Hrvatskoj. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Tablica 6: Radno sposobno stanovništvo prema aktivnostima i dobi.

	Radno sposobno stanovništvo <i>Working age population</i>			Aktivno stanovništvo <i>Labour force</i>			Zaposleni <i>Persons in employment</i>			Nezaposleni <i>Unemployed persons</i>			Neaktivno stanovništvo (15+) <i>Inactive population (15+)</i>		
	2008.	2009.	2010.	2008.	2009.	2010.	2008.	2009.	2010.	2008.	2009.	2010.	2008.	2009.	2010.
<i>Ukupno/ Total</i>	3 680	3 708	3 752	1 785	1 765	1 747	1 636	1 605	1 541	149	160	206	1 895	1 943	2 005
15 – 24	522	521	522	181	178	179	141	133	120	40	45	58	341	343	343
25 – 49	1 279	1 236	1 192	1 077	1 028	983	998	943	874	79	85	109	202	208	209
50 – 64	941	979	1 043	475	502	533	445	472	495	(30)	(30)	(38)	466	477	511
65 i više <i>65 and over</i>	938	972	995	52	57	52	52	57	52	.	.	.	886	915	942
15 – 64	2 742	2 736	2 757	1 733	1 708	1 695	1 584	1 548	1 489	149	160	206	1 009	1 028	1 063

Izvor: [http://www.dzs.hr/\(12.07.2012\)](http://www.dzs.hr/(12.07.2012))

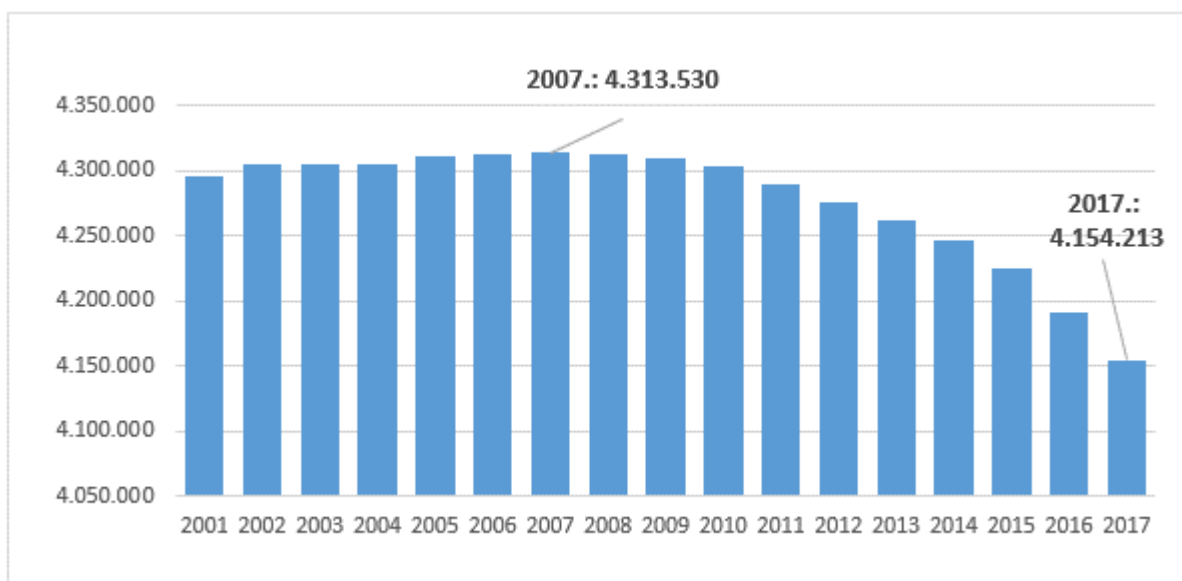
Tablica 6 pokazuje da je aktivno stanovništvo od 2008. do 2010. godine smanjeno za 38. 000 ljudi. Prosječno svake godine imamo oko 20.000 manje aktivnog stanovništva. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine radni kontingent je činilo 2.828.632 ljudi, od čega 52,1 % muškaraca i 47,8 % žena.¹⁷

Početkom 21.stoljeća Hrvatsko gospodarstvo se počelo potpuno oporavljati. Prisutni su pozitivni trendovi gotovo u svim granama gospodarstva, a posebno u prometu i turizmu. Zaustavljen je pad industrijske proizvodnje, grade se suvremene autoceste, a turizam je u naglom porastu. Došlo je do povećanja vanjskoga duga, dok je BDP u konstantnom porastu, međutim nikada ne prelazi vanjski dug nego se izjednači s njime.

Do izražaja dolazi briga o okolišu poticanjem tehnologije s manjim onečišćenjem za okoliš, te obrazovanje s naglaskom na očuvanje okoliša.

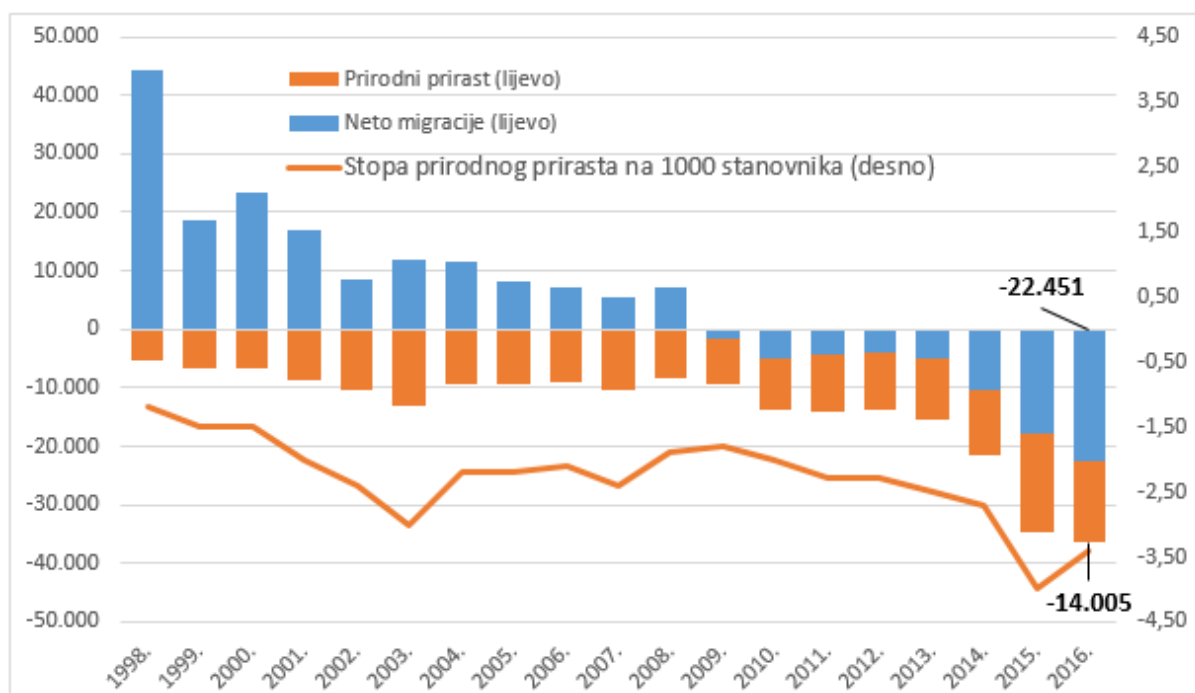
Hrvatska je do nastupanja gospodarske krize 2008.godine bilježila porast stanovništva te porast bruto domaćeg proizvoda. Bruto domaći proizvod nakon 2009.godine ima lagani pad s tendencijama rasta, dok je stanovništvo u silaznoj putanji. (Kao što ćemo vidjeti na grafovima slika 7,8 i 9).

¹⁷ www.dzs.hr (17.07.2012)

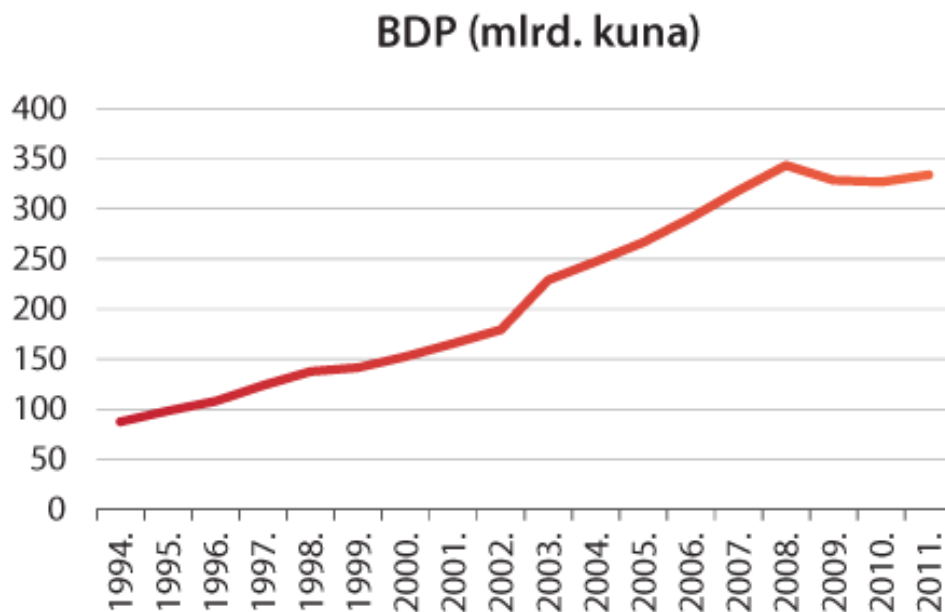
Slika 7: Kretanje stanovništva RH od 2001. do 2017.

Izvor: EUROSTAT

Slika 8: Osnovni pokazatelji kretanja stanovništva od 1998. do 2016

Izvor: DZS (16.11.2017)

Slika 10. Kretanje bruto domaćeg proizvoda od uvođenja kune do zadnjeg popisa 2011.godine

Izvor: DZS

Danas je Hrvatska zemlja u kojoj nastupa konstantni pad broja stanovništva. Smanjuje se broj rođenih, povećava broj starog stanovništva, a stanovništvo sposobno za rad je nedostatan unutar granica zemlje. Od stupanja u Europsku Uniju 1.7.2013. godine stalni je porast broja iseljavanja. Sada ne odlaze samo hranitelji obitelji kao 60.-ih godina prošloga stoljeća, već cijele obitelji što je izrazito nepovoljno zbog odlaska sadašnje i buduće radne snage ove zemlje. Ukoliko se ne poduzmu određene mjere sprječavanja odljeva obrazovane radne snage i njihovih obitelji, te povećati broj uvozne radne snage uz već ionako većinsko staro stanovništvo dovest će se zemlja u situaciju da neće imati radne snage, samim tim ni mirovina za one u poslije radnoj dobi, te ostale potrebe.

Hrvatsko gospodarstvo ima mnoge nedostatke poput nedovoljne konkurentnosti u industriji, vanjskog deficita, znatnog broja nezaposlenosti, monocentričnog razvoja s dominacijom Zagreba, većina banaka u stranom vlasništvu, rast inozemnog duga, te mnogih nepromišljenih i sebičnih političkih odluka. Kao i ovisnosti gospodarstva o turizmu.

Neke od smjernica za oporavak gospodarstva su decentralizacija, usmjeravanja ulaganja u znanost, obrazovanje i poduzetništvo, poticaji za mlade obitelji i mnoge druge razvojne metode usmjerene na rezultate u budućnosti.

Hrvatska je još jučer trebala poduzeti konkretne mjere poput Irske koja je potkraj prošloga stoljeća počela s ulaganjem u obrazovanje s namjerom zadržavanja stanovništva i privlačenja nazad onih koji su otišli. Bez dobrih političkih mjera danas neće biti ni pozitivnog rasta i razvoja gospodarstva i stanovništva u budućnosti.

4.PROJEKCIJA BUDUĆNOSTI

Mnogi znanstvenici su uložili vlastiti trud i znanje kako bi projektirali određeno interesno stanje u budućnosti. Jedan od njih je i prof. dr. sc. Anđelko Akrap čiju projekciju ukupnog broja i dobno- spolnog sastava stanovništva Hrvatske do 2051.godine donosim u nastavku:

“Za oblikovanje gospodarske, socijalne, obrazovne, zdravstvene i drugih makroekonomskih politika temeljne su projekcije stanovništva kako bi se osigurala dostatna prilagodljivost društva demografskim promjenama. Bitna odrednica spomenutih politika nije samo broj stanovnika već i dobni sastav. Projekcije stanovništva polaze od određenih hipoteza. Uz ostale hipoteze koje su korištene pri izradi projekcija ključna je ona koja pretpostavlja nastavljanje recentnih demografski trendova, što znači da neće biti društvene intervencije u područje fertiliteta i politike ekonomskog razvoja s naglašenim prostornim aspektom.

Trenutni odnos prema demografskoj problematici tu pretpostavku drži posve realnom. Osim toga i radikalno povoljniji odnos prema demografskoj problematici ne može u srednjem roku eliminirati negativne učinke dosadašnjih procesa, ali ih može ublažiti. Kao jedan primjer možemo uzeti priljev mladih u osnovnoškolsku dob, srednjoškolsku, studentsku i konačno na tržište rada i tako slijedom pomicanja naraštaja u starije dobne skupine. Projekcije stanovništva polaze od ukupnog broja i dobno- spolnog sastava utvrđenog popisom stanovništva 2011. godine i serije vitalne statistike.¹⁸

S obzirom na velik broj analitičkih jedinica, razmotrit ćemo samo projicirane promjene ukupnog broja stanovnika na razini županija i promjene prema velikim dobnim skupinama za Hrvatsku. Projekcije polaze od dobno- spolnog sastava utvrđenog popisom iz 2011. godine prema kojemu sve županije imaju izrazito regresivan tip dobne strukture.

¹⁸ Usp. Alica WERHHEIMER-BALETIĆ – Anđelko AKRAP, Prostorni aspekt demografskih potencija u Hrvatskoj 2011. – 2051., u: Zoran KOVAČEVIĆ – Soumitra SHARMA (ur.), Zbornik radova znanstvenog skupa Razvojni potencijali hrvatskog gospodarstva, Zagreb, 2014., 19–51.

Tablica 7: Projekcija broja stanovnika po županijama do 2051.godine

Grad/županija	Broj stanovnika 2011. i projicirani do 2051. godine				
	2011.	2021.	2031.	2041.	2051.
Zagrebačka	317.606	324.867	327.532	325.986	321.871
Krapinsko-zagorska	132.892	128.879	123.207	115.566	106.798
Sisačko-moslavačka	172.439	150.230	126.037	99.367	71.784
Karlovačka	128.899	116.311	102.913	88.661	73.893
Varaždinska	175.951	172.553	166.621	158.221	148.008
Koprivničko-križevačka	115.584	111.481	106.128	99.124	91.206
Bjelovarsko-bilogorska	119.764	109.920	99.028	86.295	72.738
Primorsko-goranska	296.195	287.181	272.590	255.036	238.860
Ličko-senjska	50.927	43.577	36.630	29.710	22.715
Virovitičko-podravska	84.836	78.281	70.764	61.451	51.217
Požeško-slavonska	78.034	69.809	61.067	50.754	39.601
Brodsko-posavska	158.575	148.032	136.727	122.576	106.496
Zadarska	170.017	173.513	176.267	178.038	179.715
Osječko-baranjska	305.032	293.087	276.336	254.088	229.136
Šibensko-kninska	109.375	97.548	85.973	73.520	61.194
Vukovarsko-srijemska	179.521	165.647	150.177	131.398	110.394
Splitsko-dalmatinska	454.798	446.244	434.294	415.360	392.471
Istarska	208.055	205.481	199.256	190.885	182.207
Dubrovačko-neretvanska	122.568	120.614	118.241	114.560	110.238
Međimurska	113.804	111.459	107.488	101.644	94.256
Grad Zagreb	790.017	796.835	787.113	771.259	752.066
Hrvatska	4.284.889	4.151.550	3.964.385	3.723.497	3.456.866
Indeks 2051/2011. = 100,0					
Zagrebačka	100,0	102,3	103,1	102,6	101,3
Krapinsko-zagorska	100,0	97,0	92,7	87,0	80,4
Sisačko-moslavačka	100,0	87,1	73,1	57,6	41,6
Karlovačka	100,0	90,2	79,8	68,8	57,3
Varaždinska	100,0	98,1	94,7	89,9	84,1
Koprivničko-križevačka	100,0	96,5	91,8	85,8	78,9
Bjelovarsko-bilogorska	100,0	91,8	82,7	72,1	60,7
Primorsko-goranska	100,0	97,0	92,0	86,1	80,6
Ličko-senjska	100,0	85,6	71,9	58,3	44,6
Virovitičko-podravska	100,0	92,3	83,4	72,4	60,4
Požeško-slavonska	100,0	89,5	78,3	65,0	50,7
Brodsko-posavska	100,0	93,4	86,2	77,3	67,2
Zadarska	100,0	102,1	103,7	104,7	105,7
Osječko-baranjska	100,0	96,1	90,6	83,3	75,1
Šibensko-kninska	100,0	89,2	78,6	67,2	55,9
Vukovarsko-srijemska	100,0	92,3	83,7	73,2	61,5
Splitsko-dalmatinska	100,0	98,1	95,5	91,3	86,3
Istarska	100,0	98,8	95,8	91,7	87,6
Dubrovačko-neretvanska	100,0	98,4	96,5	93,5	89,9
Međimurska	100,0	97,9	94,4	89,3	82,8
Grad Zagreb	100,0	100,9	99,6	97,6	95,2
Republika Hrvatska	100,0	96,9	92,5	86,9	80,7

Izvor: Akrap, A. (2015). Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051.. *Bogoslovna smotra*, 85 (3), 855-868. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/148000>

Tablica 8: Broj stanovnika Hrvatske prema velikim dobnim grupama 2011.-2051.godine (varijanta srednjeg fertiliteta i srednje migracije)

Hrvatska						
Dobne grupe	Broj stanovnika					Indeks 2051/2011 = 100,0
	2011.	2021.	2031.	2041.	2051.	
0 – 14 godina	652.428	600.622	527.491	464.412	420.669	64,48
15 – 64 godina	2.873.828	2.662.624	2.433.506	2.225.168	1.968.064	68,48
65+ godina	758.633	888.304	1.003.388	1.033.917	1.068.133	140,80
Ukupno	4.284.889	4.151.550	3.964.385	3.723.497	3.456.866	80,68
Struktura (u %)						
0 – 14 godina	15	14	13	12	12	
15 – 64 godina	67	64	61	60	57	
65+ godina	18	21	25	28	31	
Ukupno	100	100	100	100	100	

Izvor: Akrap, A. (2015). Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051.. *Bogoslovna smotra*, 85 (3), 855-868. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/148000>

Na temelju porasta/smanjenja ukupnog broja stanovnika do 2051. godine županije se mogu razvrstati u pet skupina: prva, s dvije županije s porastom broja stanovnika (Zadarska i Zagrebačka); druga, s osam županija koje imaju smanjenje ukupnog broja stanovnika od 0 do 20% (Grad Zagreb, Dubrovačko-neretvanska, Istarska, Splitsko-dalmatinska, Varaždinska, Međimurska, Primorsko-goranska, Krapinsko-zagorska); treća, sa šest županija koje imaju smanjenje broja stanovnika između 20 i 40% (Koprivničko-križevačka, Osječko-baranjska, Brodsko-posavska, Vukovarsko-srijemska, Bjelovarsko-bilogorska, Virovitičko-podravska); četvrta, s pet županija koje imaju smanjenje broja stanovnika između 40 i 60% (Karlovačka, Šibensko-kninska, Požeško-slavonska, Ličko-senjska, Sisačko- -moslavačka).

Očekivane su promjene zaista drastične jer će porast broja stanovnika do 2051. godine imati samo Zadarska i Zagrebačka županija i to isključivo zbog porasta broja stanovnika starog 65 i više godina. Nastavljanjem dosadašnjih demografskih trendova broj mladih (0–14 godina) smanjio bi se u svim županijama u granicama od 11,4% u Zadarskoj do čak 75,6% u Sisačko-moslavačkoj županiji.¹⁹ Zbog ograničenog prostora, razmotrit ćemo promjene po velikim dobnim skupinama samo za Hrvatsku (Tablica 8).

Projekcije dobne strukture stanovništva Hrvatske pokazuju: prvo, broj mladih (0–14 godina) smanjuje se do 2051. godine za 35,5% i prema udjelu u ukupnom stanovništvu pada na 12%. Drugo, broj stanovništva u radnom kontingentu (15–64 godine) također se smanjuje do kraja projiciranog razdoblja za 31,5% i prema udjelu u ukupnom stanovništvu pada sa 67 na 57%. Treće, broj staroga stanovništva (65 i više godina) do 2051. godine porastao bi za 40,8%, dok bi njihov udjel u ukupnom stanovništvu porastao čak na 31%.

¹⁹ Usp. Isto, 36–43.

Ukupno bi se stanovništvo Hrvatske prema tome smanjilo u projiciranom razdoblju isključivo zbog smanjenja broja mladih i broja stanovnika u radno sposobnoj dobi, istodobno bi značajno porastao broj osoba starih 65 i više godina.

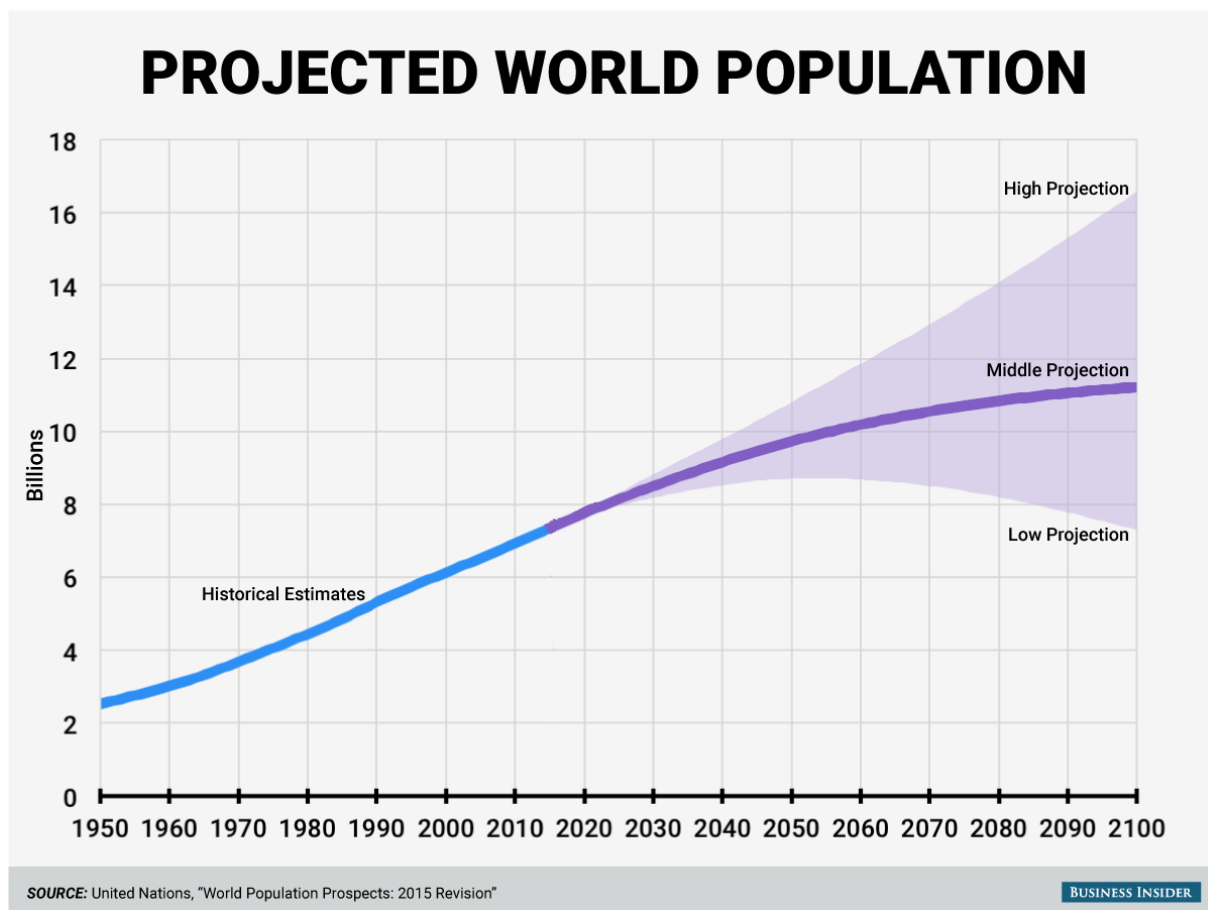
Ukupne i strukture demografske značajke već sada od kreatora javnih politika zahtijevaju oblikovanje nove ekonomske, porezne, zdravstvene, mirovinske, obrazovne, socijalne, obiteljske politike i općenito javnih politika na koje utječu demografske promjene. I bez rasta standarda u zadovoljavanju elementarnih potreba umirovljeničke populacije rast će javni rashodi, jer zbog dugoročnog opadanja fertiliteta naraštaji koji ulaze u umirovljeničku dob uvijek su brojniji u odnosu na naraštaje koji pristižu u radnu dob.

Stoga i u situaciji pune zaposlenost valja očekivati produbljivanje, u srednjem i posebno dugom roku, poteškoća u mirovinskom i zdravstvenom sustavu. Recentne demografske trendove u Hrvatskoj nemoguće je zaustaviti i preokrenuti u pozitivnom smjeru bez promišljene sustavne dugoročne državne intervencije, od lokalne zajednice do središnjih državnih institucija.

Provođenjem niza međusobno koordiniranih mjera pronatalitetne i redistributivne populacijske politike u dugom roku mogu se preokrenuti nepovoljni demografski trendovi, a to pokazuju iskustva nezanemarivog broja europskih zemalja.²⁰

Nakon pregleda projekcije budućnosti Republike Hrvatske prema prof. dr. sc. Anđelku Akrapu u nastavku ćemo pregledati UN-ovu projekciju budućnosti do 2100. godine u svijetu i u Hrvatskoj.

²⁰ Akrap, A. (2015). Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051.. *Bogoslovska smotra*, 85 (3), 855-868. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/148000>

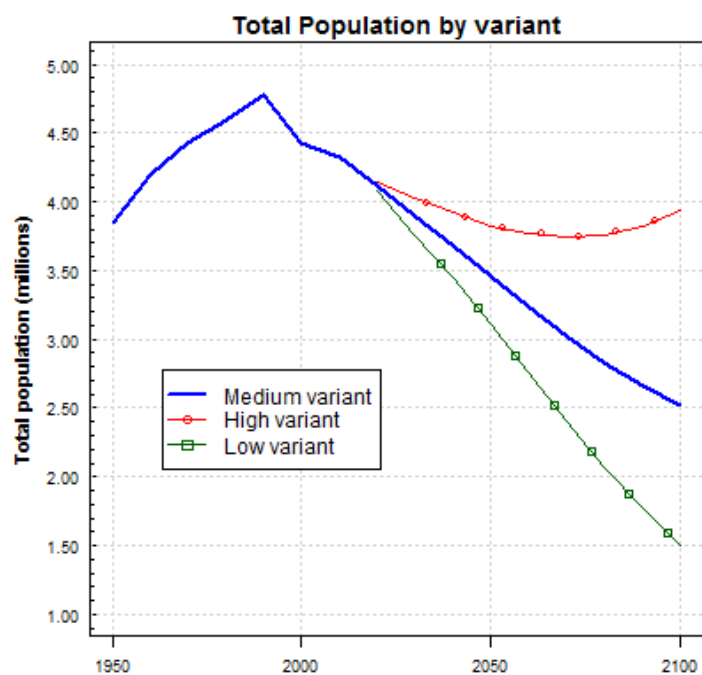

Slika 11.: UN-ova projekcija rasta stanovništva do 2100.godine

Izvor: United Nations, „World Population Prospects: 2015 Revision“

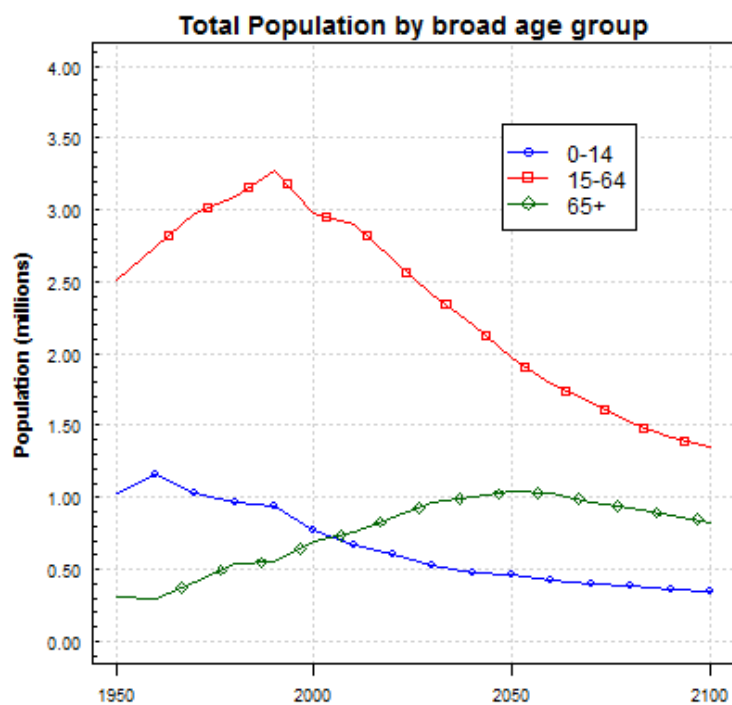
Ujedinjeni Narodi su predvidjeli tri moguće solucije kretanja stanovništva do 2100.godine. Prema srednjoj varijanti projekcije do 2100.godine svjetsko stanovništvo bi doseglo brojku od 10 milijardi stanovnika, a 80% populacije toga stanovništva bi živjelo u gradovima. Druga dva scenarija su manje vjerojatna, ali UN nudi i njih. Prema prvom alternativnom scenariju broj stanovnika do 2100.godine mogao bi se udvostručiti i iznositi 15 milijardi, dok drugi alternativni scenarij predviđa smanjenje ukupne populacije na zemlji pa bi prema njemu 2100.godine na zemlji trebalo živjeti 6,2 milijarde stanovnika.

U sljedeća dva grafikona ćemo vidjeti ukupnu populaciju Republike Hrvatske prema trima varijantama projekcije do 2100.godine, te projekciju stanovništva prema dobnim grupama.

Slika 12.: UN-ova procjena kretanja stanovništva Hrvatske do 2100.godine prema trima varijantama

Izvor: www.unitednations.com

Slika 13: UN-ova procjena kretanja stanovništva Hrvatske prema dobnim skupinama

Izvor: www.unitednations.com

5.ZAKLJUČAK

Hrvatska svojim prirodnim resursima, izvorima pitke vode, geografskom položaju, ugodnoj klimi i mnogim drugim potencijalima je savršena za život i za uspješan razvoj gospodarstva. Međutim dugi niz godina pod tuđom palicom, a potom pod lošim političkim i strateškim vođenjima Hrvatska je iscrpljena i devastirana. Potrebno je iz korijena promijeniti način upravljanja ovom zemljom kako bi se u dogledno razdoblje opovrgla ova projekcija smanjenja broja stanovnika Republike Hrvatske i porasta iseljavanja i niske stope fertiliteta.

Stanovništvo kao najvažniji čimbenik gospodarstva sudjeluje svojim prirodnim i mehaničkim kretanjima u njegovu stvaranju i postojanju.

Kroz ovaj rad smo upoznali stanje Hrvatskog gospodarstva kroz 3 etape teorije demografske tranzicije, te vidjeli prirodna kretanja stanovništva toga doba. Hrvatska je prošla kroz mnoge ratove, razne tuđinske vlasti i razne valove emigracija koji su ostavili značajan trag na nju. Dok smo se na samom kraju upoznali s projekcijom budućnosti kretanja stanovništva kroz pogled prof. dr. sc. Anđelko Akrap i projekciju Ujedinjenih Naroda.

Hrvatsko gospodarstvo je bilježilo mnoge uspone i padove, te i danas sadrži mnoge nedostatke, koji bi se pravom politikom još uvijek mogle ukloniti i okrenuti Hrvatsku nekom dugom, boljem smjeru.

LITERATURA:

Knjiga:

1. Družić, I.: Hrvatski gospodarski razvoj, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Politička kultura, Zagreb 2003.
2. Gelo, J., Akrap, A., Čipin, I.: Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske (bilanca 20.stoljeća), Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb, 2005.
3. Gelo, J.: Neke specifičnosti demografske tranzicije u Hrvatskoj
4. Nejašmić, I: Demografija, Školska knjiga, Zagreb, 2005
5. Wertheimer-Baletić, A.: Demografska posttranzicijska etapa u zapadnoj Europi – obilježja i čimbenici (razdoblje 1960. – 2010. Godine)
6. Wertheimer-Baletić, A., Demografija Hrvatske - aktualni demografski procesi
7. Wertheimer-Baletić, A., 2004. Depopulacija i starenje stanovništva-temeljni demografski procesi u Hrvatskoj. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Časopis:

1. Goldstein, Sobotka and Jasilioniene, The end of „lowest-low“ fertility ? Population and Development Review, no. 4/2009; također, D. Coleman (edit.) (1996.), Europe's Population in 1990s, Oxford University Press, Oxford
2. Karaman, I.: Počeci tranzicija stanovništva u Hrvatskoj i njihova socioekonomska osnova do 1918.godine, izvorni znanstveni rad, sociologija sela 24 (91/94) 63—78 (1986)

Rad u zborniku:

1. Dr. sc. Lamza Maronić M., Tokić I., mag. oec: Utjecaj demografskih čimbenika na društveno – ekonomski razvoj Hrvatske
2. Nejašmić, I.: Demografija stanovništvo u prostornim odnosima i procesima, Školska Knjiga, Zagreb 2005, str 14. Rad Hrvat. akad. znan. i umjet. Razred za druš. znan. 50=516(2013)

3. Rad Hrvat. akad. znan. i umjet. Razred za druš. znan. 51=525(2016) : 7-63 Alica Wertheimer-Baletić : Demografski tranzicijski procesi-kontinuitet ili diskontinuitet
4. Usp. Alica Wertheimer-Baletić – Anđelko Akrap, Prostorni aspekt demografskih potencijala u Hrvatskoj 2011. – 2051., u: Zoran Kovačević – Soumitra Sharma (ur.), Zbornik radova znanstvenog skupa Razvojni potencijali hrvatskog gospodarstva, Zagreb, 2014.

Izvor s interneta:

1. Akrap, A. (2015). Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051.. *Bogoslovska smotra*, 85 (3), 855-868. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/148000>
2. www.dataworldbank.org
3. www.dzs.hr
4. www.enciklopedija.hr
5. www.eurostat.com
6. www.unitednations.com

SAŽETAK

Glavna tema ovoga rada je upoznati se sa stanovništvom i gospodarstvom Hrvatske kroz teoriju demografske tranzicije i njene etape. Te zaviriti u projekciju budućeg stanja stanovništva Zemlje i Hrvatske. Iako imamo projekciju stanovništva u budućnosti ne smijemo se prepustiti onomu što bi po njoj moglo biti. Već nam treba služiti kao poticaj da se pokrenemo i poduzmemo mjere kako bi na najbolji mogući način ostvarili održivi razvoj, radnu snagu i ekonomski rast. Imamo prošlost da na greškama učimo i cijelu budućnost da ih ispravimo i unaprijedimo već danas.

Ključne riječi: Demografska tranzicija, stanovništvo, gospodarstvo

SUMMARY

The main topic of this paper work is to familiarize the population and economy of Croatia with the theory of demographic transition and its phases. You look in to the projection of the future population of the Earth and Croatia. Even though we have a projection of the population in the future, we must not leave what it might be. But we need to serve as an incentive to launch and take measures to achieve the best possible conditions for sustainable development, labor and economic growth. We have the past to learn the mistakes and the whole future to correct and improve them today.

Kay words: Demographic transition, population, economy